

Iskustvo vjere u kršćanskih - rajnskih - mistika

Marijan Jurčević, Rijeka

Autor u ovom članku analizira iskustvo vjere kod rajnskih mistika (M. Eckharta, I. Taulera). U mistika je iskustvo najvažnije i najizvornije, zato je njihov govor o vjeri govor o iskustvu Boga u svojoj dubini. Bog za njih nije negdje po strani, nego je s njima. Ovi mistici nisu u klasičnom smislu teisti niti panteisti, nego, govoreći novijom termino-logijom, pan-en-teisti. Sve je u Bogu. Ali isto tako oni ne izjednačuju čovjeka i Boga, niti prirodu i Boga. Naglasak im je u doživljaju 'rađanja' Boga u ljudskom srcu.

Svijest i doživljaj Božje prisutnosti u čovjeku mijenjaju samog čovjeka. Biti s Bogom znači ne ostati zatvoren u sebe niti biti za sebe. Oni ostvaruju evanđeoski poziv: "Tko sebe ne izgubi, neće se spasiti." Zato je odricanje bitno polazište vjere. Vjera je otvaranje Bogu i sjedinjenje s njime.

Iskustvena vjera ovih mistika vrlo je dobar temelj za ekumenizam i međureligijski dijalog.

Ključne riječi: vjera, iskustvo, jedinstvo, pan-en-teizam..

*Bez vjere nemoguće je Bogu ugoditi,
jer onaj koji želi pristupiti Bogu,
mora vjerovati da postoji Bog
i da nagrađuje one koji ga traže.*

(Heb 11,6)

Vjera, put Bogu...

Židovska, kršćanska i muslimanska mistika teističke su i pan-en-teističke mistike, tj. mistike koje razlikuju čovjeka i Boga, i vjeru shvaćaju kao put prema ujedinjenju Boga i čovjeka. I Objava pretpostavlja vjeru kao vezu između Boga i čovjeka. Ona je više negoli čovjekov odgovor Bogu i njegovoj

riječi. Biblija nam daje svjedoke vjere, polazeći od Abrahama, “našeg oca u vjeri”, pa Mojsija, te svih Izraelaca, poglavito proroka.

Isus Krist traži vjeru kao uvjet da bi se ne samo dogodila čudesa,¹ nego i za spasenje duše: “Idi, tvoja te je vjera spasila...” (Lk 7,50). Vjera je nužna za pristupanje Bogu i spoznaju Boga. To svjedoči cijela Biblija. Biblija ne svjedoči samo postojanost i nužnost vjere u Izraelu, ona naglašava i dvostruku ulogu koju vjera ima u nama.

Prva je da vjerujemo u Boga i priklonimo se njegovoj riječi. Pod tim pogledom vjera izvanredno ispunjava svoju ulogu *puta* prema njemu. Ona također čovjeka sjedinjuje s Bogom. “Vjera je zadivljujuće sredstvo... kojim se ide Bogu.” “Vjera je najbliže i najproporcionalnije sredstvo sjedinjenja duše s Bogom”(sv. Ivan od Križa).²

Druga je uloga vjere da nam otkrije svoj objekt - Boga (usp. Mt 14,33 i 16, 16 - Petrova ispovijed). Iako Bog ostaje skriven u vjeri, ipak se može govoriti o “očima vjere” koje ga vide.

Polazeći s jedne ili s druge strane, sa subjektivnog ili objektivnog gledišta, moguć je napredak u vjeri. Sa strane subjekta, vjera može napredovati u čistoći i dubini. Sa strane objekta, pak, može biti veća i manja intimnost s Bogom. U oba slučaja povjerenje je put k intimnosti s Bogom. Vjera primiče i sjedinjuje čovjeka i Boga. A stanje vjere i mistično stanje stvarno znače isto.

Sveti se Augustin pita: “Ti ga potičeš da traži radost hvaleći tebe, jer si nas stvorio za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi.

Daj mi, Gospodine, da znam i razumijem da li te prije treba zazivati ili hvaliti, da li prije poznavati ili zazivati. Ali tko

¹ Usp. Mt. 8. i 9. poglavlje i 13, 58: “Zbog njihove nevjere tu ne učini mnogo čudesa.”

² S. Jean de la Croix, *Montée du Mont Carmel*, II, 2; II, 19.

će te zazivati, a da ne zna za te? (...). Daj da te tražim, Gospodine, zazivajući te, i da te zazivam vjerujući u te.”³

Odmah na početku ovog razmišljanja mogli bismo reći kako je stav mističara prema vjeri sljedeći: *Corde credo, ore confiteor*, vjerovati i potvrđivati vjerovano. Ovakav stav inspiriran je sv. Pavlom (Rim 10,10): “Vjera srca postiže pravednost, a priznanje usta spasenje.” Značajno je isto tako na početku upozoriti da mistici razlikuju vjeru i ispovjest vjere. Vjerovati znači suosjećati s objavljenom istinom i njoj se u dubini srca prikloniti. Mistik prevladava pregradu između pojedinca i Apsolutnog. Može se reći da je vjera mistika usmjerena iskustvu onoga što se vjeruje. Oni više poznaju blaženstvo vjere negoli govor o njoj. Mistik prepoznaje Boga u samom sebi i svijetu. On je pan-en-teist, sve je u Bogu. Za sv. Augustina Božja prisutnost je živa i uosobljena:

“Kamo su pobjegli kad su bježali od tvog lica? I gdje ih ti nećeš naći? Pobjegoše da ne vide tebe koji vidiš njih i da zaslijepljeni nabasaju na tebe - jer ti ne zapuštaš ništa od onoga što si stvorio (...). Ti si bio preda mnom, a ja bijah daleko otišao od sebe.”⁴

Mistikova vjera vrlo teško podnosi razdvojenost, a od svojeg Boga moli prosvjetljenje da ga spozna kao onoga koji je u njegovu srcu i umu. Sveti Hilarije govori o tri bitna uvjeta za ostvarenje životne veze s Bogom. Prvi uvjet je *istinska vjera*, drugi *razumska ispovijed Boga* i treći *molitva*.

Kada je riječ o mističkoj vjeri, ona je posebno izražena u sponzalnih, zaručničkih, mistika kojima je slika i primjer *Pjesma nad pjesmama*. Napetost vjere izražena je vrlo snažno strofom Male Terezije u manuskriptu iz Sanlucara:

“Razotkrij svoju prisutnost!

Neka me tvoje viđenje i tvoj sjaj ubiju!

Bol ljubavi, ti znaš,

Izliječit se ne može bez prisutnosti

I lica Ljubljenog” (str. 10a).⁵

³ A. Augustin, *Ispovijesti*, KS, Zagreb, 1987., str.7. (I,1,1).

⁴ *Isto*, str. 85-86 (neznatno odstupanje od hrvatskog prijevoda).

⁵ Ch. A. Bernard, *Le Dieu des mystiques*, Cerf, Paris, 1994., str. 584.

Duša prihvaća čak i smrt, samo da se premosti odvojenost. Henrik Suso piše: “Uronjen u Bogu, duh ‘umire’, a opet je sav živ u čudesima naravi Božje... i izgubljen u tišini veličanstvene, blistave tame i golog jednostavnog jedinstva.”⁶ Unutarnji put očituje se kao život vjere. Može se jednostavno reći da je vjera početak puta sjedinjenja za kojim teži svaki mistik. Duša vjerom razumijeva Božju poruku, prepoznaje Stvoritelja i autora spasenja. Supstancija mističke vjere je sjedinjenje s Voljenim. Sam Isus razgovarajući sa Samarijankom naziva vjeru “izvorom”: “Onima koji vjeruju u njega, postat će izvorom vode koja struji u život vječni”(Iv 4, 14); i “ova voda će biti Duh kojeg će primiti oni koji vjeruju u njega” (Iv 7, 37-39). Zato bi se moglo reći kako sv. Ivan od Križa ne može dijeliti živu vjeru od božanskog izvora niti od njezina ispunjenja. Živa vjera odgovara bezgraničnosti ljubavi. Tako vjera mistika prelazi u kontemplaciju i sjedinjenje. Ako je igdje vjera dominantno međuosobni odnos, onda je to u mistika, jer radi se o egzistencijalnom odnosu, a ne samo razumskom.

Božja prisutnost doživljava se kao raznovrsno prosvjetljenje i iskustvo Apsolutne ljubavi. Takvo je iskustvo “spekulativnih”, a i “zaručničkih” mistika. Naglašena je iskustvenost Božanske prisutnosti u sv. Ivana od Križa u njegovom *Duhovnom kantiku*. To je put iz tame u svjetlo. Vjera je susret s Bogom. Ona je toliko sigurna, koliko je sigurno samo postojanje, premda i sama Prisutnost ima svoje varijacije. Svijest i intenzitet nisu konstantni. Ima doživljaja *noći* i doživljaja *svjetla*.

Iskustvo vjere kod spekulativnih mistika M. Eckharta i I. Taulera

Mi ćemo se u ovom izlaganju posebno posvetiti iskustvu vjere dvaju spekulativnih mistika iz tzv. *rajnske škole*, za koje danas vlada veliki interes u kršćana i pripadnika drugih religija. To su Meister Eckhart (1260.-1328.) i Ivan Tauler (1300.-1361.).

⁶ H. Suso, *Oeuvres complètes*, Seuil, Paris, 1977., str. 515.

Mistik Tauler, učenik M. Eckharta, pita se: "Što je vjera? Zar nisu svi kršćani vjernici? Znaj ovo: kao što u groblju ima mnogo mrtvih, tako u svetoj Crkvi ima mrtvih ljudi koji izgledaju živi, a stvarno su mrtvi. Što onda znači živa vjera? Nije to ništa drugo doli živa ljubav koja ključa iz nutrine prema Bogu i svemu što je božansko... Takav čovjek u samome sebi osjeća živu vjeru koja mu najbolje govori što je Bog; jasnije negoli što mogu učiniti svi učitelji riječima. Jer vjera živi i prebiva u unutarnjem kraljevstvu odakle život ključa iz svojeg vlastitog izvora. A ima ljudi, kojih je broj, nažalost, dosta velik, koji teže za živom vjerom, ali vrlo brzo nadodju neki oblaci. Na takve ljude vrlo brzo dolaze oblaci grijeha i potpuno prekrivaju i guše život, koji je još dosta slabšašan. Ali ako oblaci grijeha dođu na ljude žive vjere - svi su ljudi naklonjeni grijehu - vrlo brzo se pojavljuje sunce žive vjere, jer je u njihovim dušama život uhvatio korijen; život se povraća, a oblaci prolaze i skrivaju se. Ovi ostaju uspravno, dok oni drugi padaju jer se nisu probili u nutrinu, a kad bi ušli, unutra bi našli mrtvog psa, strvinu. Tog psa izbaci van, on je mrtav; to je čovjek koji je u srcu mlak, suh, hladan, mrtav, težak za svakoga tko je božanski i tko je dirnut Bogom. On će biti sretan ako se drži privezan za život, pa i barem malo, bio bi spašen, i ako se nađe u ovim stanjima, završio bi u kraljevstvu nebeskom koje još treba čekati. Vrlo lako se može dogoditi da se ovi ljudi izgube, jer nemaju puta, niti načina da se vrate u sebe. Oni prebivaju u vanjskim stvarima, i tako su prazni, suhi, daleko od samih sebe, stranci samom svojem životu. Plemeniti i živi ljudi, oni stanuju u svojem životu, oni žive unutarnji život, oni su poučeni o unutanjem životu i istini. I ono božansko što njima dolazi, izvana, budi unutarnji život i u njima potiče naklonost, ljubav, sviđanje čiji je objekt i čin unutarnji, i ništa drugo. Oni prebivaju u unutarnjem kraljevstvu, tamo je dobro koje oni kušaju. To su stvarnosti koje ostaju skrivene onima koji tamo ne stižu.

Drugi uvjet da se uđe u (unutarnje) kraljevstvo jest da razum spozna Boga. To se kraljevstvo nalazi u unutarnjem životu; nema potrebe za posebnim naprezanjem, niti je potrebno tražiti ga daleko; nalazi se tu, ono se samo otkriva. Tu svjetlo svijetli; tu se na prava vrata ulazi u kraljevstvo, ne

kroz skrivena vrata, nego izravnim putem. Za ove se ljude može reći: 'Kraljevstvo Božje je u vama.' Oni nalaze nepoznatu istinu svih onih koji u sebi ne prebivaju. Ta je spoznaja rezervirana za one koji stanuju u sebi. Oni nalaze ono o čem piše sveti Dionizije: 'Ona (spoznaja vjere) je iznad razuma, misli, svake inteligencije, svjetlo iznad svjetla.' Veliki pariški učitelji čitaju debele knjige, prelistavaju mnoge stranice; dobro je to, ali ljudi unutarnjeg života čitaju živu knjigu u kojoj je sve živo, oni sagledavaju nebo i zemlju čitajući veličanstveno djelo Božje i prodiru do čiste anđeoske spoznaje. Ovi napreduju dopirući do najvišeg općenja sa svetim Trojstvom, otkrivaju kako je od vječnosti Otac rodio Sina, kako je od vječnosti Riječ vječna izrečena u srcu Očevu, kako Duh izlazi od jednoga i drugoga, kako se Trojstvo širi na sve blažene duhove i kako se ovi duhovi kreću u Božjem okruženju u ozračju sreće. To je blaženstvo o kojem govori naš Gospodin: 'Život je vječni upoznati Oca i onoga kojega je poslao, Isusa Krista.' (Iv 17,3). Evo što je pravi život u ovome hramu. (...). Tamo su oni koji su ga kušali i koji ga znaju, to je nešto što je nepoznato svim velikim učiteljima znanosti i mudrima. Ali oni koji su za života više osjećali Boga na ovaj način i bili mu najbliže i u nadživotu bit će mu bliže, i naći će najveću sreću i bit će sretniji od svih.

Treći uvjet o kojem govori sveti Hilarije jest molitva. Što je molitva? To je, kao što je već pisano, uzdizanje srca Bogu. U jednom uzvišenijem smislu, molitva je razgovor stvorenog duha koji se sjedinjuje s nestvorenim Bogom, prema planu određenom od vječnog božanstva. To su oni pravi klanjaoci koji se klanjaju Ocu u duhu i istini (Iv 4,23). To su također oni klanjaoci koje Otac želi vidjeti da mu se klanjaju, kao što traži Krist. To su oni koji primaju ono što pitaju i koji nalaze ono što traže. U takvoj se molitvi nalazi i zaboravlja. Što se zaboravlja? Hram se ovdje zaboravlja, i duh, i sve ono o čemu smo maloprije govorili. Kamo je to nestalo? Sve se prelilo u Boga i postalo jedan duh s Bogom, kako reče blaženi sveti Pavao: 'Tko se priveže uz Boga, postaje jedan duh s njime' (1Kor 6,17). Što je ovo jedinstvo i kako se događa, bolje je to

doživjeti negoli pričati. Što je prije rečeno, toliko je nedovoljno i toliko maleno kao vršak igle u odnosu na veliko nebo.”⁷

Prema rajnskim misticima čovjekov životni put vjere je vrlo uzak i smješten između *scientie* i *ignorantie*. Na putu vjere ni na jednoj od ovih 'spoznaja' ne treba se zaustaviti, nego ih treba nadići jednostavnom vjerom. Poslije toga nastaju dva stanja: *sigurnost* i *nesigurnost*, između kojih prolazi milost svete Nade. Na trećemu mjestu je *mir duha* i *nemir naravi*. Između njih proći će se zahvaljujući potpunom odricanju. Još dalje susreće se *taština* (umišljanje) i *opravdavajući strah*. Između njih prolazi se zahvaljujući poniznosti.

Putevi i staze kojima čovjek treba ići uski su. Ignorancija mora voditi brigu o onome što dira unutarnju dubinu, što se tiče izvanjskog čovjeka i moći, mora se spoznati istina vlastitog stanja i okupiranosti. Sramota je za jednog normalnog čovjeka da pozna toliko stvari, a ne pozna samoga sebe. Zahvaljujući spoznaji sebe, čovjek će biti spašen od užasnog straha o kojem govori sveti Grgur. U znanju kao i u neznanju, u jednom i drugom čovjek može zalutati, jer znanje može egzaltirati, a neznanje deprimirati. U obadva slučaja, kao i u mnogim drugim slučajevima o kojima se može pisati, treba se ponizno povjeriti, predajući se onome što će doći. Ušanči se u svoju ništavost i u svoju svetu vjeru, jednom božanskom i živom nadom i čuvaj se od tih razočaranja od kojih se nemoguće osloboditi na ovome putu. Ne daj se vratiti u prijašnje stanje nego u ljubavi idi naprijed tražeći svoj oslonac u svojem Bogu.⁸

Iskustvo vjere iskustvo je Boga

Čovjek je svojim bićem usmjeren prema Apsolutnom, prema Bogu; iako ne postoji nikakva proporcionalnost, ipak bolje poznavanje sebe omogućuje i bolje poznavanje Boga. Zato je vjera početni pokret i otvaranje prema Bogu i biva potpunija što se sjedinjenje više ostvaruje.

⁷ Usp. J. Tauler, *Sermons*, Cerf, Paris, 1991., str. 559-562.

⁸ Usp. *Isto*, str. 500.

M. Eckhart kaže: “Zbiljsko posjedovanje Boga jest u srcu i u iskrenom duhovnom okretanju i težnji prema Bogu, a ne stalnom i jednoličnom mišljenju na Njega; (...) Čovjek se ne treba zadovoljiti *mišljenim* Bogom; jer, kad prođe ta misao, prolazi i taj Bog. Treba radije imati *zbiljskoga* Boga, koji je daleko uzvišen iznad misli čovjeka i svakog stvorenja. *Taj* Bog ne prolazi, pa makar se čovjek svojom voljom od njega okrenuo.”⁹

Iz ovog teksta je jasno čemu teži vjera jednog spekulativnog ili esencijalnog mistika. Bez vjere nema istinskog iskustva Boga.

Jer “tko Boga posjeduje u bitku, taj Boga poima božanskim i tome on sja u svim stvarima; jer sve mu stvari imaju okus po Bogu, i Božja mu slika biva vidljivom iz svih stvari. U njemu blista Bog u svako doba, u njemu se zbiva oslobađajući zaokret i otisak njegova ljubljenog, nazočnog Boga.”¹⁰

Angelus Silesius (Johann Scheffler 1624.-1677.), inspiriran M. Eckhartom, izriče duhovni aforizam o odnosu Boga i čovjeka:

“Bezdan mojeg duha
uvijek doziva u krik
bezdan Boga.

Reci, koji je od njih otvoreniji?”¹¹

Angelus Silesius uspoređuje dubinu čovjekove otvorenosti s dubinom Božje otvorenosti. On se pita koja je od ovih dubina otvorenija. Otkrićem čovjekove dubine otvara se veličina Božje dubine. Da u nama nema nešto beskrajno, mi ne bismo mogli spoznati božansku beskrajnost. Možda bismo mogli i izgovoriti riječ “beskrajno” ali to bi bila prazna riječ da mi u sebi nemamo iskustvo beskrajnosti. Ako možemo imati doživljaj božanske veličine, neiscrpane ljepote Božje, razlog je u tome što ima u nama nešto beskrajno, ukorijenjeno u Bogu.

⁹ M. Eckhart, *Knjiga božanske utjehe*, Naprijed, Zagreb, 1989., str. 22.

¹⁰ Isto.

¹¹ Angelus Silesius, *Le pèlerin chérubinique*, Cerf, Paris, 1994., str. 47, br. 68.

“U svim dobrim ljudima jest cio Bog, a u duši ima nešto u čemu Bog živi, i ima nešto u duši gdje duša u Bogu živi.”¹²

U našoj dubini postoji neka dodirna granica, kontakt gdje mi dodirujemo Boga i Bog dodiruje nas. Tu se doživljava najveća istina i najveće jedinstvo. Najveća Božja slava očituje se u čovjekovoj veličini. Zato istinska Božja prisutnost transfor-mira čovjeka. Vjera preobražava ljudsko biće u dubini.

Čovjek doziva Boga, Bog doziva čovjeka. Jedna spoznaja vodi u drugu. Što više uđemo u svoju tajnu, to ćemo više ući u tajnu Božju. Ne tako da se mi izjednačujemo s Bogom, nego Bog najdublje prebiva u nama. Sve to nije psihologija nego božanski dar.

M. Eckhart kaže: “Zaista, nitko ne može spoznati Boga, ako prije ne pozna samoga sebe. On mora prodrijeti u ono što je najdublje i u ono što je Bogu najnutarnjije, on mora prodrijeti u ono što je prvo i najuzvišenije u Bogu, jer tamo se koncentrira ono što Bog može ostvariti.”¹³

Učitelj nas upozorava kako možemo spoznati Boga i kako postati kao On:

“Ako ja hoću spoznati Boga neposredno i bez slike i bez lika, onda Bog mora postati upravo ja, a ja upravo on, tako potpuno jedno da ja djelujem s njim.”¹⁴

Isti mistik nastavlja tumačiti o spoznavanju Boga: “Duša ima dva oka, jedno nutarnje i jedno izvanjsko. Nutarnje oko duše jest ono što gleda u bitak i svoj bitak prima neposredno od Boga: ovo je njegovo vlastito djelo. Izvanjsko oko duše jest ono što je okrenuto svim stvorenjima, te ih opaža na slikovit i djelatan način neke moći. Onaj pak čovjek koji se okreće sam u sebe tako da Boga spoznaje u njegovu vlastitu okusu i u njegovu vlastitu temelju, takav je čovjek oslobođen od svih

¹² M. Eckhart, *op. cit.*, str. 239.

¹³ M. Eckhart, *Sermons*, Ed. Seuil, t. II, str. 163., G. 54b. (Ovog govora nema u hrv. prijevodu)

¹⁴ M. Eckhart, *Knjiga božanske utjehe*, Naprijed, Zagreb, 1989., str. 289.

stvorenih stvari i u sebe je zaključan pod zbiljskom bravom istine.”¹⁵

Čovjekovo obraćenje je prelazak s izvanjskog oka na unutarne. To je preobraženje izvanjskog čovjeka u unutarnjeg. Taj prijelaz omogućuje čovjeku prepoznavanje Božje slave i prisutnost u svim stvarima.

“Tko časti Boga? Onaj tko Božju čast ima pred očima u svim stvarima.”¹⁶

Ljudsko biće ima u sebi otvorenost i pronicljivost prema Bogu. Teži k jedinstvu s Jednim. M. Eckhart u svojem meditiranju ide do vrlo smione i ekstremne tvrdnje: “Ako Boga hoću spoznati na neposredan način, moram naprosto postati on, a on mora postati ja. Još točnije kažem: Bog mora naprosto postati ja, ja naprosto Bog, tako potpuno jedno da ono ‘on’ i ovo ‘ja’ budu jedno, postanu i jesu i u ovome bivstvovanju vječno čine jedno djelo, u njegovom biću, jer su ovo ‘on’ i ovo ‘ja’, Bog i duša, plodni.”¹⁷

U jedinstvu duše s Bogom rađa se Sin i nastaje preobražaj čovjeka. Prožimaju im se zbivanja, ali ne osobe. Kao da im volje postaju iste, ali njihov hod ostaje vlastiti.

Mistička tradicija često govori o odnosima duše i Boga slikom plesa, čak onoga plesa koji kulminira u spolnom jedinstvu. Nije li erotizam *Pjesme nad pjesmama* najljepša parabola mističkog jedinstva: fuzija zbivanja i osobni odnosi?

Rađanje Boga u tebi

Dominikanski mistik u svojim je tvrdnjama još radikalniji: “Onima koji me pitaju: zašto molimo, zašto postimo, zašto činimo naša djela, zašto smo kršteni, zašto je Bog postao čovjek? (...) ja kažem: da se Bog rodi u duši i da se duša rodi u Bogu. Radi ovoga je napisano cijelo Sveto pismo,

¹⁵ *Isto*, str. 131.

¹⁶ *Isto*, str. 181.

¹⁷ *Isto*, str. 252. (Neznatne promjene u odnosu na hrv. prijevod).

radi ovoga je Bog stvorio svijet i cijelu anđeosku narav: na koncu da se Bog rodi u duši i da se duša rodi u Bogu.”¹⁸

U govoru posvećenom rođenju Ivana Krstitelja, M. Eckhart tumači da je najveća Božja želja rađati: “U jednoj knjizi Svetog pisma stoji: Najveći je dar (to) da smo djeca Božja i da on rađa svoga Sina u nama (1 Iv 3,1). (...). Najviša Božja težnja jest: rađati. On se nikada ne zadovoljava osim da u nama rađa svoga Sina. Ni duša se ne zadovoljava ni na koji način ako se u njoj ne rađa Sin Božji.”¹⁹

Isti mistik naglašava da u duši postoji božanska *svjetiljka* - koju Bog traži.

Svjetiljka ne postiže svoju puninu, ne zahvaća potpuno dušu, ako Bog u njoj ne rodi Sina. Ona vapije za Bogom. To je Eckhartova vjera. I nastavlja:

“Bog ima svoju punu radost u rađanju, radi toga on rađa svog Sina u nama da bismo mi imali radost i da bi se mi rodili u isto vrijeme, jer Bog ima potpunu radost u rađanju i radi toga se rađa u nama da bi imao potpunu radost u duši i da mi imademo potpunu radost u njemu.”²⁰

Svjetiljka je u duši od početka. Može se reći s Eckhartom da je ona dubina duše, njezina najskrivenija intima. Bog joj daje svoju ljubav i svoj poljubac. “Bog je istinito svjetlo što u tami svijetli” (Iv 1,9+5). A istinsko je svjetlo tamo gdje nijedno stvorenje ne dotiče dušu.

“Kad je iskrica razuma obuzeta Bogom, onda 'muž' živi. Ondje se zbiva rađanje, ondje se rađa Sin. Ovo se porođenje ne događa jednom u godini niti jednom u mjesecu niti jednom u danu, nego sve vrijeme, to jest iznad vremena, u prostranstvu gdje ne postoji ovdje ni sada, ni narav, ni misao.”²¹

Svaka duša može dopustiti rađanje Sina u njoj i tako po milosti postati ono što je jedinorođeni Sin po naravi. Samo je

18 M. Eckhart, *Sermons II.*, Seuil, str. 48 (po ovom izdanju cit. govore kojih nema u hrv. prijevodu).

19 M. Eckhart, *Knjiga božanske utjehe*, Naprijed, Zagreb, 1989., str. 135.

20 M. Eckhart, *Sermons II.*, Seuil, str. 194.

21 M. Eckhart, *Knjiga božanske utjehe*, Naprijed, Zagreb, 1989., str. 283.

Isus čovjek i Bog po naravi. Mi smo po naravi ljudi, a Bog se u nama rađa po milosti i po milosti postajemo ono što je on po naravi.

U istom redu ideja i doživljaja rajnski mistik Eckhart dodaje: “Usta duše su gornji dio duše, to je ono što se misli (kad ona) kažu: On je stavio svoju riječ u moja usta. To je poljubac duše; usta dotiču usta, tako Bog rađa svojeg Sina u duši i riječ je njemu upućena.”²²

Kad je duša disponirana i pripravna primiti svojeg ljubljenog, on stavlja svoju riječ u usta duše. Više nije ona ta koja govori, nego on po njoj. To se može dogoditi samo kad je duša smirena i u tišini. Tako ona postaje prorok svojeg dragog. A jedino duša nastanjena Bogom istinski govori o Bogu.

Ovo jedinstvo Boga i duše, Eckhart vrlo često naziva rađanjem Sina u duši, a katkad poljupcem božanstva duši.²³

Učenik M. Eckharta I. Tauler poziva čovjeka neka se otvori prema Bogu da bi se u njemu rodio Sin. Otvori sebe svojem misteriju. Baci se u svoje božanske dubine i tu ćeš spoznati Boga. Dopusti Bogu da se u tebi rodi. I ti se sam rodi u ovome rađanju.²⁴ Jer tamo gdje Otac rađa svog Sina, tamo se mi preporučamo. Bog je skriven u dubini duše. Svetište Božje je u dubini čovjekove duše. Tauleru trajno odzvanja Ps 42,8: *Abyssus abyssum invocat* - Bezdan doziva bezdan. Stvoreni bezdan doziva u sebe nestvoreni bezdan i dva bezdana tvore jedan u jedinstvu božanskog bića.²⁵ Čovjekov se duh gubi u Božjem duhu.

Isti mistik voli govoriti o rađanju Isusa ili Riječi u nama. On govori o tri Isusova rođenja. Prvo rođenje je u vječnosti od Oca u njegovoj biti, drugo rođenje je od Marije i treće, za nas ljude najdoživljajnije, rođenje je Isusa u svakome od nas. Ovo

²² Isti. *Sermons II*, str. 153.

²³ Usp. *Isto*, I, str. 141.

²⁴ Usp. J. Tauler, *op. cit.*, str. 470.

²⁵ Usp. *Isto*, str. 334.

treće rođenje nastavlja se trajno u nama.²⁶ Tako on svoj mistički doživljaj Boga svodi na doživljaj Krista. Bio mu je to oslonac da ne odluta u bezosobni doživljaj božanstva, što je općenita opasnost u mistika.

Božje rađanje Sina u nama, najsvetijem hramu, preobražava nas: "Isus dolazi u hram (dušu) i preobražava ga. Hram u koji dolazi dobri Isus jest plemenita duša, koja je potpuno ljupka u svojoj nutrini. Toj duši Bog posvećuje više naklonosti i učinkovitosti negoli bilo kojem stvorenju. U tom ljupkom hramu slavi se posveta (dedikacija), što znači preobrazba.

Kako se zbiva preobrazba u ovome hramu u kojemu Bog ljubavi tako željno prebiva, u kojem on prebiva stvarnije negoli u svim hramovima koji su ikada sagrađeni ili posvećeni? To se događa kad se čovjek sa svim svojim moćima, cijelom svojom dušom priljubi i smjesti u ovaj hram u kojem, zaista, nalazi prebivajućeg i djelujućeg Boga. Čovjek počinje osjećati Boga, ne na način osjećaja i razuma ili, još bolje, ne kao neku stvar koja se čuje ili čita ili koja ulazi u vas preko osjetila, nego ga iskušava. On ga uživa kao nešto što vrije iz dubine, kao svoj vlastiti izvor, kao slap..."²⁷

I iz ovih riječi razvidno je da je vjera mistika vjera iskustva Boga. Na prvi pogled izgleda kao da više nema razlikovanja između subjekta i objekta. To je iskustvo zajedništva, a ne odvojenosti. Bog i čovjek nalaze se zajedno iako su različiti. I to je ono što razlikuje kršćanske mistike od nekršćanskih, premda to u mnogih kršćanskih mistika uvijek nije jasno, pa su bili na udaru osuda radi približavanja panteizmu.

Sv. Ivan od Križa također je na liniji Kristovog 'rađanja' u duši. On kaže: "Otac je rekao samo jednu riječ, ta je njegov Sin, i on je izriče trajno u vječnoj tišini, i ona se u tišini čuje."²⁸

Za rajnske mistike iskustvo vjere je poniranje u samoga Boga koji je u dubini samog čovjeka. Zato takva vjera nadilazi

²⁶ Usp. *Isto*, str. 13.

²⁷ *Isto*, str. 98-99.

²⁸ Jean de la Croix, *Dichtos de lux u amor*, n. 99. (Cit. prema C. A. Bernard, *op. cit.*, str. 81).

razum i volju, a uključuje jedno i drugo. Bog je ispod i iznad razuma i volje, koji mu se trebaju otvoriti. Za njih je Bog skriven, ali iskustven cijelom biću. Bog je neizreciv, ali ga je moguće doživjeti.

I. Tauler kaže: "Čovjeku je neizreciv misterij Boga za kojeg Mojsije kaže: 'Istinski, Gospode, ti si skriveni Bog.' On je u svim stvarima na skriveni način. On je unutarjniji stvarima negoli što su one same sebi. On je u dubini duše, skriven svim osjećajima i nepoznat u dubinama dubine.

Probij se tamo svim moćima, puno dalje iznad misli, iznad svoje izvanjskosti koja je izvanjska samoj sebi, tako udaljena od svake unutarnje unutarnjosti, kao životinja koja vidi samo osjetilima i koja nema spoznaju, ni sentimenta, ni svijesti.

Uroni, skrij se u skriveni Misterij, daleko od svakog stvorenja, od svega što je izvanjsko i različito biću.

Do ovog se ne dolazi imaginacijom ili nekim mislima, nego samo bitnim i realnim načinom, sa svim moćima i sa svim željama, savješću iznad svih osjetila."²⁹

Divinizacija ljudskosti

Ljubavni zagrljaj duše i Boga, kako govore zaručnički mistici, značajan je za dušu i Boga. Duša se divinizira, a Bog se humanizira. Međutim, ni duša ne gubi sebe, niti Bog sebe. Radi se o jedinstvu, a ne o fuziji. M. Eckhart kaže:

"Kad duša doživi poljubac od božanstva, ona stoji u potpunosti savršenosti i blaženstvu; tu ona biva obuhvaćena jedinstvom U prvom doticaju u kojem je Bog dušu kao nestvorenu i nestvorivu dotakao i dotiče, tada je duša po Božjem doticaju isto tako plemenita kao sam Bog. Bog je dotiče po sebi."³⁰

²⁹ J. Tauler, *op. cit.*, str. 651.

³⁰ M. Eckhart, *op. cit.*, str. 134.

Uzajamno darivanje duše i Boga, prema istom mistiku, srž je Božjeg utjelovljenja: "Istinski Bog postao je čovjek i istinski čovjek postao je Bog."³¹

Onaj koji dođe u Boga, preobražen je od Boga u Boga i postaje božanski. Ali ipak ova mutacija bića čuva ga, a ne uništava. Duša se ne gubi u Bogu. Ona se jednostavnije gubi u stvorenjima ako nema pravilan odnos prema njima. U Bogu se ništa ne gubi. U Bogu čovjek postaje istinski čovjek.

M. Eckhart više će puta naglasiti u svojim govorima da se preobraženi čovjek mijenja u svojem 'ukusu' i u svojoj 'formi', i tako se ucjepljuje u uskrsnuće:

"Susreću se osobe koje potpuno uskrisuju s Kristom (...). Tri znaka pokazuju da li potpuno uskrisujemo. Prvi je ako tražimo 'stvari koje su gore'. Drugi je ako nalazimo užitak u 'stvarima koje su gore'. Treći je, ako ne nalazimo užitak u zemaljskim stvarima."³²

Duša koja je doživjela Božju ljubav, božanski poljubac ima iskustvo neizrecive radosti, nečeg neizrecivog i nezamjenjivog. Sve drugo takvoj osobi postaje sporedno u odnosu na Boga.³³ Time se ne odbacuju zemaljske vrijednosti, nego se daje prvenstvo božanskim. Mistici nisu ni manihejci ni laksisti.

Rajnski mistici, Eckhart i Tauler, nisu utopisti ni zanesenjaci. Oni proživljavaju ljudsku istinu patnje i napetosti. To vidimo u ovim riječima I. Taulera:

"Što ostaje pobožanstvenjenom čovjeku? Ostaje mu duša puna Boga i tijelo puno patnja. Ali Božji pogled kao svjetlo prodire tako duboko u dušu da mu sve patnje izgledaju tako malene."³⁴

³¹ M. Echart, *Sermons II*, str. 102.

³² *Isto*, str. 29.

³³ Usp. M. Echart, *Knjiga božanske utjehe...*, str. 98.

³⁴ I. Tauler, *op. cit.*, str. 428.

Unutarnje iskustvo vjere - iskustvo radosti

Iskustvo Boga i vjere nešto je neizrecivo i neuhvatljivo, a ipak je naše ljudsko istinito kao što je istinit sam Bog koji je u nama. Na ovome putu spoznaje Boga treba prijeći iz znanja u nadznanje ili neznanje. Iskustvo transcendencije je neizrecivo: "Najdublje kršćansko iskustvo, iskustvo duha, ono je što bi M. Eckhart imenovao kao rađanje Riječi."³⁵ Ipak nas veliki učitelj poziva na iskustvo i radost koja iz njega dolazi jer dolazi iz Božje i ljudske naravi.

M. Eckhart kaže: "Ne strašite se, jer ova je radost blizu vama i u vama. Nitko od vas nije tako neuk ni tako malene moći shvaćanja, niti tako od toga udaljen da ne bi u sebi mogao s veseljem i spoznajom naći ovo veselje kakvo po istini jest, još prije nego danas iziđete iz ove crkve, pa još i prije nego ja ovu propovijed dovršim; može on to jednako tako sigurno u sebi naći, doživjeti i imati, kao što je Bog Bog, a ja čovjek. U to budite sigurni, jer to je istinito i istina to sama kaže."³⁶

Ova radost je temeljni kriterij duhovnog iskustva od kojega M. Eckhart polazi u svojim propovijedima, jer ljudsko biće ima jedini cilj i istinsku radost da sudjeluje u božanskom životu, da doživi Boga u samom sebi. Za Eckharta bi se mogla reći lijepa fraza Fernanda Pessoa: "Ja sam čovjek za kojega je izvanjski svijet unutarnja stvarnost."

Eckhart kaže: "Zbog toga ova izreka koju sam vam izložio: 'Bog je poslao svoga jedinorođenog Sina u svijet' (1 Iv 4-9), znači da to ne smijete shvatiti u odnosu na izvanjski svijet, kako je on s nama jeo i pio: morate je shvatiti u odnosu na unutarnji svijet. Vi ne morate slušati izvanjski svijet, koji jede i pije s vama. Slušajte nutarnji svijet. Jednako istinski kao što Otac u svojoj jednostavnoj naravi naravno rađa svojega Sina, rađa ga u intimnu nutrinu duha, a to je nutarnji svijet. Ovdje je Božje dno moje dno, a moje dno Božje dno. Ovdje ja živim iz

35 M. Vannini, *L'Esperienza dello Spirito*, Augustinus, Palermo, 1991., str. 15.

36 M. Eckhart, *op. cit.*, str. 189.

svojeg vlastitog, kao što Bog živi iz svojeg vlastitog. Tko je ikada i na trenutak zavirio u ovo dno, tamo je čovjek tisuću maraka od žutog iskovanog zlata (jednako) kao krivtvoeren novčić. Iz toga svoga najintimnijeg dna trebaš činiti sva svoja djela, bez zašto.”³⁷

Iz ovih je riječi očito da rajnski mistik nije zadovoljan “mislećim” Bogom, nego traži bivstvujućeg.³⁸ Prvi može biti objekt studija teologa, dok je interes svih vjerujućih prisutni Bog. Samo *Jedan* jedini sve nas osmišljava i razveseljuje, čini sretnima. Cilj je biti jedno s Bogom, i to je i iskustvo najveće radosti. “Po milosti (vjere) postati ono što je Bog po naravi.”³⁹

Sa svom našom ljubavlju trebamo biti s Bogom da bismo postali jedno.

“Sveti Augustin kaže: ‘Ono što čovjek ljubi, on u ljubavi postaje’. Trebamo li sad reći: ‘Ako čovjek ljubi Boga, (da) on onda Bogom postaje?’ To zvuči kao da je nevjera. U ljubavi koju čovjek daruje nema dvoje, nego (samo) Jedno i sjedinjenje, i u ljubavi sam više Bog nego što sam u samom sebi. Prorok govori: ‘Ja sam kazao, vi ste bogovi i djeca Svevišnjega’ (Ps 81,6). Zvuči začuđujuće da čovjek na takav način može u ljubavi Bogom postati; ipak, to je istinito u vječnoj istini. Naš Gospodin Isus Krist to dokazuje.”⁴⁰

Ivan Tauler naglašava često radosno iskustvo jedinstva s Bogom. To je iskustvo blaženstva i jedinstva koje sjedinjuje sve u jedno:

“Kad ljudi dođu u sami sebe, oni spoznaju sve stvari u radosti i savršenstvu, kao što nitko ne može; to spoznavanje rođeno je u jednostavnoj Jednoti; oni jasno i istinito spoznaju sve članke vjere; oni spoznaju kako su Otac i Sin i Duh Sveti jedan Bog i cijelu istinu vjere. Nitko ne postiže istinitiju spoznaju kao oni koji postignu Jedinstvo.”⁴¹

37 *Isto*, str. 112.

38 Usp. *Sermons* III, str. 178-179.

39 *Knjiga božanske utjehe*, str. 188.

40 *Isto*, str. 109.

41 I. Tauler, *op. cit.*, str. 88.

Isti autor kaže da ta spoznaja vjere daje više znanja negoli ga mogu znati “pariški učitelji”. Radi se o životnim istinama koje se kušaju u jedinstvu s Bogom. A unutarnji sklad darovan od Boga po vjeri u nutrini daje i izvanjsku harmoniju. Tako se stiče “esencijalni” mir, kaže Tauler.

Vjera kod rajnsko-flamanskih mistika, na čelu s M. Eckhartom, jest potpuno jedinstvo u bivstvu s Bogom. Oni povezuju dinamiku i kontemplativnost u isti doživljaj. Doživljaj Boga istodobno je i znanje Boga.

“Ako Bog s tobom treba u tebi nešto činiti, ti moraš prethodno ničim postati. I stoga idi u svoje vlastito dno i djeluj tamo; a djela koja činiš sva su živa.”⁴²

Rudolf Otto tumači ovaj lijepi tekst o odnosu mistike i aktivnosti ovim riječima: “... odbacujući sva izvanjska djela da bi duša mogla unutarne djelovati; unutarne djelo je jedno, potpuno, istinsko, nerazdijeljeno i nerazdjeljivo. I kad je to djelo izvedeno u dubini duše, iznad svakog prostora i vremena, tada se to djelovanje očituje izvanjski, izbija ‘bez zašto’, bez prisile, bez ikakve druge misli, odvija se u slobodi nove volje, istinski slobodno, i ne može se smiriti osim u Bogu koji u njem djeluje. Evo kako Eckhart postaje panegistist energične i aktivne volje i energičnog djela, voluntarizma dostojnog tog imena. Evo zašto ova mistika stavlja smisao iznad cijele mističke ‘praxis’: njegov ideal, nije Marija kontemplativne opuštenosti, nego aktivna Marta. Jer Marta istinski potvrđuje svojim djelima i svojim djelovanjem da je pronašla ono što Marija mora još tražiti i čega je još potrebna, dubinskog smirenja u srži, u jedinstvu i neotuđivoj sigurnosti što je smještena dublje od igre svih moćiju, dajući tvoju snagu i temelj živoj i svježoj djelatnosti... Takav je smisao Eckhartovih riječi: ‘Ne treba se osloboditi svoje nutrine niti joj ne biti vjeran. Naprotiv, treba je prihvatiti i djelovati u njoj na način unutarne aktivnosti.’”⁴³

⁴² Isto, str. 182.

⁴³ R. Otto, *Mystique d'Orient et Mystique d'Occident*, Payot, Paris, 1951., str. 178-179.

Misli se vrlo često da je mistička vjera pasivna, međutim, stvarnost je za njih paradoksalna, pa pasivnost pretvara u dinamiku. Pasivnost i odricanje samo su put prema živom Bogu koji sve aktivira. Čovjek “izlazi iz sebe” da Bog “uđe u njega”. A kada je Bog u čovjeku, čovjek postaje stvaralac, aktivist.

Iskustvo noći - kušnja vjere

Rajnski mistici M. Eckhart i I. Tauler govore također o iskustvu “tame” u svojem iskustvu Boga. U mistika, poglavito u sv. Ivana od Križa, ustaljen je termin “noć”. Kod ovih mistika ne postoji taj izraz, ali govore o iskustvu “noći”, kako je to nazvao dva stoljeća kasnije Ivan od Križa.

Pošto su doživjeli Božju prisutnost, iza tog doživljavaju, u početku, kao da su odbačeni od njega, ne znajući više jesu li na pravome putu, je li Bog s njima ili nije, pa čak ni da li postoji ili ne postoji. Ulaze u životnu noć kušnje. Sva radost koju su u Bogu doživljavali, sad nestaje. I. Tauler vapije u kušnji: “O Bože, gorka gorčino, puna svake milosti”.⁴⁴

Zanimljivo je zamijetiti da isti mistici u ovoj krizi nalaze pozitivnost. Njezin je rezultat porast ljubavi. Čovjek “nema više potrebu za mlijekom i bijelim kruhom”, iza toga ulazi u duhovnu zrelost.

“Evo kako dolazi vjera: ona oduzima i prima od razuma sve ono što je stekao znanjem zasljepljujući ga. Tako se razum treba odreći znanja. Razumska moć mora biti stavljena po strani. Iza toga dolazi nada, koja nam oduzima sigurnost i osjećaj posjedovanja. Iza toga dolazi ljubav koja ogoljuje volju od svakog egoizma i svakog duha vlastitosti.”⁴⁵

To stanje, u kojem se više ništa ne zna ni za Boga ni za sebe, sv. Ivan od Križa naziva noći. Mističko neznanje nešto je što nadilazi naravno znanje i doživljava se kao smrt. Ono čovjeka pročišćuje. Iza toga Bog kuca na vrata duše na način naravno neshvatljiv, jer je izravan od Boga. Tauler govori:

⁴⁴ I. Tauler, *op. cit.*, str. 324.

⁴⁵ *Isto*, str. 525.

“Dijete, da bi bio sjedinjen s Bogom, promijenjen u njega, ti moraš sam nestati sa svim što ti je vlastito, sa svim emocijama, svim djelovanjem, svim okupiranostima, ukratko, sa svim formama pod kojima imaš samoga sebe. (...) Hoćeš li da ti Bog govori? Sve tvoje moći moraju zašutjeti.”⁴⁶

Duševna stanja noći za mistike nisu kazna, nego milosna stanja pročišćavanja i još bližeg sjedinjenja. Čovjeka putnika pratit će uvijek zaručnička napetost, dok jednog dana cijeli ne bude u Gospodinu. “Pravi mir rađa se jedino iz uznemirenosti tjeskobnog čišćenja.”⁴⁷ Zato treba pobijediti poteškoću i patnju: “Ostani samo kod samoga sebe i ne trči prema van, trpi do kraja i ne traži nešto drugo! Mnogi, naime, to čine kad osjete ovu nutarnju bijedu; traže uvijek nešto drugo da bi izbjegli tjeskobu. Ili se tuže, ili traže savjet kod učitelja, a time još više upadaju u zbrku. Ostani gdje jesi te nipošto ne sumnjaj; poslije tame dolazi jarko sunce, blistav dan.”⁴⁸

Životna kriza prilika je za proboj prema istinskom ljudskom bitku, prilika za istinski korak naprijed prema Bogu. Od kriza ne treba zazirati, pa čak od njih ne treba bježati, nego bez straha dopustiti da nas Bog obrađuje rađajući se nanovo u nama.

Zaključak

Mistici općenito, posebno esencijalni ili rajnski mistici, manje govore izričito o iskustvu vjere. Oni je više prakticiraju. Ona je za njih zrak života. Sve je u vjeri i povjerenju, bilo u jedinstvu bivstva, bilo u zaručničkom (ljubavnom) odnosu. Koliko god nam govore o jedinstvu s Bogom, ipak trajno naglašavaju i različitost koja se pokazuje u stanovitoj napetosti za potpunim utonućem u Bogu. Bog je čovjeku milost nad mi-lostima. Iz njega proizlazi sve naše stvaralaštvo i prijateljstvo.

46 *Isto*, str. 237.

47 *Isto*, str. 521.

48 *Isto*, str. 522.

Čovjek ima unutarnje oko koje u dubini duše prepoznaje Boga, zato je potrebno upoznavanje samoga sebe da bi se upoznalo Boga. A za upoznavanje samoga sebe traži se odricanje, iza kojega se otvara unutarnje oko. Kroz vjeru se događa unutarnja konverzija i “progledavanje”, oslobađanje i ljubav. M. Eckhart kaže:

“Tko god posve preda svoju volju Bogu, tome čovjeku opet Bog tako posve i tako istinski preda svoju volju da Božja volja postane njegovom vlastitom, jer Bog ne postaje nikad vlasništvo bilo koga tko najprije nije postao njegovo (Božje) vlasništvo.”⁴⁹

Bog se sjedinjuje s čovjekom i postaje s njim Zajednica.

Rajnski mistici ne doživljavaju Boga na teistički način - kao odvojenost Boga i čovjeka - nego na pan-en-teistički način - čovjeka u Bogu. U tom je smislu i njihov doživljaj vjere doživljaj jedinstva. Bog je bliz u dubini ljudskog bića, ali je također transcendentan i nadilazi čovjeka.

Bog koji je u čovjeku - nutarnji Bog - nadilazi naravnu čovjekovu spoznaju. Ipak je čovjeku spoznatljiv jer je čovjek njegova slika, koja ima spiritualnu narav i spiritualnu spoznaju. To je spoznaja ljubavi.

Kad je riječ o iskustvu vjere, tada je ipak riječ o malo drukčijem značenju negoli se obično upotrebljava ovaj izraz. Apstraktni pojam *experientia* različit je od konkretnog značenja *experientiae, experiri, per experimentum*.

Mističko iskustvo (*experientia*) je iznad osjetilnosti i racionalnosti, pa i iznad intelektualnog djelovanja. Radi se o duhovnom iskustvu nadnaravnog reda, o iskustvu savjesti.⁵⁰

Spekulativni ili esencijalni mistici, M. Eckhart i I. Tauler, govore o nutarnjem iskustvu i “nutarnjoj spoznaji” koja je iznad pojmovne i osjetilne istine. Ova istina - koju kvalificiramo kao intuitivnu - mistička je istina i mistično iskustvo. Istina mističkog iskustva Boga ne može se prenijeti, ona se smješta iznad riječi samih mistika. Zato oni redovito govore

Cantique des cantiques,

⁴⁹ M. Eckhart, *Sermons* I, 212.

⁵⁰ Usp. Guillaume de Saint-Thieri, iz. M. M. Davy, *Commentaire sur le Paris, Vrin, 1958., str. 72-73, n. 255.*

rječnikom paradoksa i analogije. U ovih mistika “neprestano susrećemo proturječne rečenice, kao što su 'blistava tama', 'tišina koja šapuće', 'pustinja u kojoj sve vrvi životom'. To nam pokazuje da je element u kojem nam mistična istina najbolje govori prije kao glazba nego konceptualni govor.”⁵¹

Na koncu recimo da su mistika i iskustvo vjere vezani uz nutrinu; uza sve divljenje božanskim stvorenjima, ipak se usmjeravaju prema duši. Zato mistik poziva tražitelja Boga neka ga traži u dubini duše a ne u izvanjskom svijetu. Zato je i možemo nazvati mistikom unifikacije, bez ikakva panteizma.

Literatura:

- MEISTER ECKHART, *Knjiga božanske utjehe*, Naprijed, Zagreb, 1989.
- *L'oeuvre latine, Commentaire de la Genèse*, Cerf, Paris, 1984.
- *Sermons, I-III*, Seuil, Paris 1979.
- *Commentaire du livre de l'exode*, Operex, Paris, 1980.
- J. TAULER, *Sermons*, Cerf, Paris 1991.
- *Dieu caché*, Arfuyen.
- CH. A. BERNARD, *Le Dieu des mystiques*, Cerf, Paris, 1994.
- S. BRETON, *Deux mystiques de l'excès*, J. J. Surin et M. Eckhart, Cerf, 1985.
- E. BRUNN, *Voici Maître Eckhart*, Jérôme Millon, Grenoble, 1998.
- L. COGNET, *Introduction aux mystiques rhéno-flamands*, Desclée, Paris, 1968.
- A. DE LIBERA, *La mystique rhénane*, Seuil, Paris 1994.
- *Eckhart, Suso, Tauler*, Ed. Bayard, Paris 1996.
- S. ECK, *Initiation à Jean Tauler*, Cerf, Paris, 1994.
- G. ESCHBACH, *Jean Tauler, La naissance de Dieu en toi*, O.E.I.L., Paris, 1986.
- M. FOX, *La grâce originelle - Introduction à la spiritualité de la création*, Bellarmin, Montréal, D&B, Paris, 1995.
- Y. FLOUCAT, *Vocation de l'homme et sagesse Chrétienne*, Ed. S. Paul, 1989.

⁵¹ W. James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, Naprijed, Zagreb, 1990., str. 287.

- J. A. HUSTACHE, *Maitre Eckhart et la mystique rhénane*, Paris, 1978.
- W. JAMES, *Raznolikosti religioznog iskustva*, Naprijed, Zagreb, 1990.
- J. F. MALHERBE, “*Souffrir Dieu*”, Cerf, Paris, 1992.
- LA MYSTIQUE RHÉNANE*, *Colloque de Strasbourg 16-19 mai 1961*, Presses Univ. Paris, 1963.
- K. RUH, *Initiation à Maître Eckhart*, Cerf, Paris, 1997.